

УДК: 130.2.

ТИЛ БОЛУМУШУ: ФИЛОСОФИЯЛЫК АНАЛИЗИ
ОНТОЛОГИЯ ЯЗЫКА: ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ
ONTOLOGY OF LANGUAGE: PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Токтогулова Г.Т. ф.и.к.
ЖАМУнун доценти тел: 0777303615
toktogulova.72@mail.ru

Аннотация: Бул илимий макалада адамзаттын байланыш куралы болуп саналган тил болумушу илимий анализге алынды.

Тил маселесинин келип чыгуу тарыхына кайрылуу демек, адамзаттын келип чыгуу тарыхына кайрылуу. Мына ошол канчалаган кылымдан бери дүйнө эли колдонуп келген тил болумушунун бүгүнкү абалы кандай. Айрыкча кыргыз элиндеги кыргыз тилинин кандай көйгөйлөрү жана артыкчылыктары бар. Тилдин жардамы аркылуу эмнелерге жетишти жана жетүүгө болот. Демек, дүйнөнүн лингвистикалык картинасынын калыптануусун изилдөө бүгүнкү күндүн актуалдуу маселелеринен экендиги анык.

Тил чөйрөсүн өнүктүрүүнүн ар тараптуу багыттарын изилдөө талабын коюу менен коомчулукка тил маселесинин көйгөйлөрү жана келечеги сунушталат.

Тил болумушун өзүнүн изилдөө объектисине алган бул илимий макала Ата Мекендик жана чет элдик авторлордун илимий эмгектерине, көз караштарына таянуу менен даярдалды. Ошондой эле тил болумушуна тарыхый-философиялык анализ берилди.

Аннотация: В этой статье на научном аспекте будет проанализировано бытие языка, которое является способом общения человечества. Обратит внимание на историю происхождения языка –значит обратит внимание на историю происхождения человечества. Каково нынешнее состояние бытие языка, используемого всеми на протяжении веков.

Особенно какие особенности и преимущества имеются у языка кыргызского народа. Чего люди добились и могли бы добиться с помощью языка. Это доказывает то, что исследование формирования картины мировой лингвистики является актуальным. Обществу будут предложены проблемы и вопросы о будущем языка и поставлены требования об исследовании разных направлений развития сроды языков.

Эта научная статья, объектом исследования которой является бытие языка, была подготовлена на основании научных работ зарубежных и отечественных авторов. Также бытию языка был сделан историко-философский анализ.

Abstract: There is the scientific analysis of Being in this article. As we now, language is the way of mankind communication.

Study the history of the origin of language it means study the history of the descent of mankind. What is the condition of the language nowadays, of the language that was used for centuries? Especially, what kind of features and advantages has the Kyrgyz language

What men had reached and could reach with the help of language. It means that investigation the picture of world linguistics is very actual nowadays. This scientific article about Language Being was based on scientific works of foreign and domestic authors. The Language Being was analyzed on historical-philosophical aspect.

Ачкыч сөздөр: интеллигенция, тил, саясат, идеология, жаадидчилик, мусулманчылык, сабаттуулук, сабатсыздык, агартуучулук, эволюция, улут, этнос, эл, идея, модернизация, ааламдашуу, дүйнө.

Ключевые слова: интеллигенция, язык, политика, идеология, джадидизм, мусульманства, грамотность, безграмотность, просвещения, эволюция, нация, этнос, народ, идея, модернизация, глобализация, мир.

Key words: intelligentsia, language, politics, ideology, Jadidism, Islam, literacy, illiteracy, education, evolution, nation, ethnos, people, idea, modernization, globalization, world.

Азыркы кыргыз коомундагы ааламдашкан мейкиндикте тил маселесинин актуалдуулугунун артып бара жаткандыгы белгилүү. Себеби, ата-бабаларыбыз колдонуп келген тил байыркы мезгилден ушул күнгө чейин жалпы адамзатты бири-бири менен байланыштырган байланыш куралы катары кызмат кылып келет.

Жарык дүйнөгө келген жалпы адамзат жана ошондой эле кыбыраган жан-жаныбардын баарынын өзүнө түшүнүктүү тили бар экендиги белгилүү. Тактап айтканда ар бир элдин, улуттун, этностун да өзүнө таандык өзгөчөлөнгөн тилдери бар. Мына ошол тилдик каражаттын натыйжасында ар бир элдин, улуттун, мамлекеттин салт санаасы, маданияты, адабияты, илим-билими, цивилизациясы, саясаты жана башка ушул сыяктуу багыттары өсүп өнүгөт. Ошондуктан тилди сактоо, өстүрүү, байытуу ар бир элдин, жарандын, кыргыз улутунун милдети болуп саналат. Анткени тил маселеси илимий изилдөөлөрдүн объектиси болуу менен илимий айлампанын объектисине айланып келет.

Тил маселесин бир гана филологиялык багыт эле эмес философиялык, тарыхый аспектилердин да изилдөө объектисине кирет. Тилдин философиялык маанисине токтолгон окумуштуулардын пикирине ылайык, “Тил – адамдардын ортосундагы карым-катнаштардын негизги куралы болуп эсептелет.

Социалдык формадагы болумуш кумурскалардан баштап ири жаныбарлар менен деңиз-мухит жандыктарына чейин таралган касиет. Ар бир биологиялык түр өзүнүн инстинкт аркылуу катнаш жасай турган каражаттарга ээ болгону менен, сөз байлыгы, вербалдык экспрессия, поэтика, сөз эстетикасы, сезим бийиктиктери сыяктуу нерселерге ээ эмес.

Тилдин негизги социалдык функциясы – түшүнүү, түшүндүрүү, өз ара мамилелерди өркүндөтүү, коомдук түзүлүштү аныктоо менен, кишилердин ортосундагы коммуникациялык башкы каражат болуп кызмат өтөйт” [1.20] деген орчундуу ойду ортого салышат. Ал эми тарыхый аспектиде илимий изилдөөгө алган тарых илимдеринин доктору О.Л. Сумарокованын пикирин сунуштай кетсем: “Тил, бир этникалык коомдун туруктуу өнүгүшүн камсыз кылган, маданий жана байланыш жол-жоболорун оптималдаштырган жана түйүндүү факторлордун бири болуп саналган улуттук коопсуздукту, этностор аралык маданиятты жөнгө салуу максатын ишке ашырган, өзүнө көлөмдүү функционалдык жана ролдук жүктөмдөрдү арткан, татаал коомдук-саясий феномен” [2.6] дейт.

Жогорудагы окумуштуулар баса белгилегендей тил кыргыз коомунда ар тараптуу жогорку мааниге ээ.

Биринчиден, тилди изилдөө бүгүнкү күндө феномен жана бул феноменди плюралисттик багытта кароо катары зарыл.

Экинчиден, тил феноменин изилдөө филология багытынын изилдөө объектисине гана таандык болбостон, башка илимдин да тармактары терең изилдей турган зарылдыкка ээ.

Үчүнчүдөн, кыргыз элинин тоодой ойду томуктай сөз менен берген макал-лакаптары менен бекемдесем, «Тили болбой эл болбойт», демек, тил улуттун көрсөткүчү болгондугу менен актуалдуу.

Төртүнчүдөн тил маселеси түбөлүктүү актуалдуулугу менен айырмаланат. Кыргыз коомундагы тил болумушунун илимий анализин жазуудагы негизги максат тилдин онтологиялык негиздеринин экспликациясын универсалдуу көрүнүш катары анализдөө.

Ошого байланыштуу төмөндөгүдөй маселелерге көңүл бурууга туура келет. Тил, анын кыргыз коомундагы орду, аткарган функциясы, тил экзистенциясынын келечеги жана башка ушул сыяктуу маселелер.

Философиянын тарыхынан белгилүү болгондой, адамзат тили байыркы мезгилден эле көңүл буруу объектисинде болуп келген. Болгону аны изилдөөнүн усулдары, изилдөөнүн ар түрдүү аспектилери жана багыттары, түрлөрүнүн ар түрдүүлүгү менен айырмаланган. Башкача айтканда байыркы Грециядагы ой-жүгүртүүнүн башталышы менен да байланыштырууга болот.

Дүйнө элдери анын ичинде кыргыз улуту өз тилибизде ойлонобуз, сүйлөйбүз, жазабыз. Кызыкчылыктар, позициялар, көз караштар, ой-пикирлер тил аркылуу аныкталат.

Кыргыз окумуштууларынын пикирине ылайык, калыптануу этабы боюнча алгач эне тилинин калыптануусун, аны өздөштүрүүнүн экиден бешке чейинки жолу бар экендигин жана эч качан эстен чыкпай тургандыгын, андан соң тилди өздөштүрүүнүн искусстволук жолу башталып, ал окуу куралдарга негизденип, мектепте калыптанаарын белгилешет.

Искусстволук жол менен калыптанган тил менен ар түрдүү тармакта иштегендер, илимпоздор, партиялык кызматкерлер, ошондой эле өлкөнү башкаруучулар баарлашаары айтылат. Ал эми тилдик калыптануунун үчүнчү деңгээли, жогорку окуу жайларда кандайдыр бир кесиптин адиси болуу процессинде калыптанат. Ошентип, ар кандай элдин табигый жана улуттук тилинин рамкасында, жогорку деңгээлдеги маданият, кесиптик багыттагы терминдер жана түшүнүктөр калыптанат. Балалык курак өздөштүргөн эне тил, анын жакын адамдары аралык гана катнаштык функцияны аткаргандыктан, коомдогу керектөөсүн чектейт. Ошондуктан, кыргыз коомунда кыргыз тилин үйрөнүү үчүн келечек ээлери мектепте окутулуп, искусство тилин үйрөнүүнүн алгачкы кадамы башталат.

Философиялык теориялардан белгилүү болгондой тил – бул жашоонун формасы: ал бир гана дүйнөнү сүрөттөө жаатында өзгөрбөстөн, дүйнөдө жашоонун жолу болуп саналат. Эрежеге ылайык, ар кандай тилди алып жүрүүчүлөр коомдун ар түрдүү катмарынан тураары чындык.

Эми тил маселесин түздөн-түз изилдеген чет өлкөлүк окумуштуулардын илимий анализдерин сунуштай өтөйүн. Лингвистикалык онтологиянын маселелерин изилдөөдө Болумуш – Тил –Адам экзистенциясынын өз ара мамилеси каралууга тийиш. Ал эми бул маселени чечмелөөдө байыркы доордун философтору болумуш катары материалдуу жана идеалдуу болумуштарды аң-сезим, тактап айтканда тилдик каражат аркылуу концепция кылып калтырган. Маселен, Гераклиттин Логосу – бул Дүйнө, тактап айтканда, адам жана табият гармониясы, же адамга берилген сезим, туюмдар болумуш менен жуурулушкан. Айтылган ойду герменевтика багытынын негиздөөчүсү Х.Г. Гадамердин пикири менен бекемдесем: «Человек, живущий в мире, не просто снабжен языком как некоей оснасткой – но на языке основано и в нём выражается то, что для человека вообще есть мир... подлинное бытие языка в том только и состоит, что в нём выражается мир» [3: 512–513]. Демек, адамзат кайсыл мейкиндикте жашабасын, кандай аракетке барбасын, тилдик бийликтин астында күн кечирээри бышык.

Тилди терең өздөштүргөн, руханий жан дүйнөсү бай адам өзү жашап жаткан жарык дүйнөдө активдүүлүгү менен айырмаланып, тилди алып жүрүүчү биологиялык жандык катары жашоосун улантат. Ошондой эле тил адамзат үчүн тааным объектиси болуп, бири-бири менен тыгыз байланышы жана түбөлүктүүлүгү менен коштолот. Тактап айтканда адам дүйнөсү бул тил дүйнөсү. Дүйнө элинин катарын толуктаган жалпы адамзат өз жашоосунда болумуш эместе эмес, болумушту гана тааныйт. Анын катарын тил болумушу да толуктайт.

Тил болумушунун түзүмү, башкача айтканда тилдин экзистенциалдык-онтологиялык фундаменти сөз жана сүйлөөдөн, үндөн, мимикадан, жесттерден турат. Анткени адам дайыма өз оюн билдирүү үчүн сүйлөө каражаты менен алектенет. Тил болумушу адамдык аң-сезимди дайыма жөнгө салып турат. Адамдын дүйнөнү сүрөттөөсү, дүйнөнү кабылдоосу, дүйнө тууралуу көз карашы, жалпы эле болумушту таануусу анын тилинде.

Дүйнөнүн тилдик картинасы курчап турган дүйнөдөгү реалдуулукту чагылдырат десем жаңылбайм. Анткени тил изилдөөчү окумуштуулардын «Менин тилимдин чеги менин дүйнөмдүн чегин билдирет» - деген пикири менин идеямды бекемдейт [4, с. 56]. Тил тааным процессин жөнгө салуу менен бирге, аракеттенүүчүлүккө да түрткү болот. Тактап айтканда тил коомдо практикалык функцияны аткарып, практикадагы жетишкендикти камсыздайт. Ошондой эле тилдин баарлашуу, белги берүү сыяктуу бир катар милдеттерди аткаруусу жалпыга маалым.

Тил маселесин коомчулукка сунуштоо менен кыргыз коомундагы тилге болгон мамилеге азыраак токтоло кетейин. Кыргыз эли тээ илгертеден эле айтайын деген опол тоодой ойлорун учкул сөздөрү, ыр саптары, макал-лакаптары менен бере алгандыгы менен айырмаланып келгендиктен, тилдин маанисине көңүл бурбай, унутта калтырып коюсу мүмкүн эмес.

Тескерисинче, жогорку деңгээлде көңүл буруп келгендиги белгилүү. Ошондуктан, тарыхта канча ирет жеңүүгө жана жеңилүүгө дуушар болгонуна карабастан, кыргыз тилин жоготпой сактап, бүгүнкү муунга жеткирген. Ошондой эле тил маселесинин маани маңзын: «Эне тил болбой, эл болбойт», «Айтсаң тилиң күйөт, айтпасаң, дилиң күйөт», «Буттан мүдүрүлгөн турат, тилден жаңылган турбайт», «Тил кылычтан өткүр», «Улут болсоң, тилиң менен улутсуң», «Дил бермети тил», «Тил ойдун сандыгы» - деп тоодой ойду томуктай сөз менен философиялык маанисине жеткире айтышкан. Тилге болгон мындай мамиле кыргыз элинин фольклордук чыгармаларынын кээ бир саптарынан сөзсүз кезигет.

Мына ошол байыркы ата-бабаларыбыз бүгүнкү урпакка мурастап калтырган улуттук тилди аздектөө, унутта калтырбай колдонуу өлкөнүн ар бир жаранынын милдети. Ал эми азыркы учурдагы маданиятта тил маселеси, анын ичинде улуттук тилибиз ар кандай көйгөйлөргө дуушар болуу менен бирге, рекомендация жана кеңеш формасында жашоонун бардык чөйрөсүнө сүнгүп кирүүдө.

Ошондуктан азыркы мезгил философтордон мектеп билиминен кийинки баскычты жогорулатуу, тактап айтканда, эффективдүү жаңы “тил маданиятын” калыптандырууну, азыркы медиа жана эл массасынын тилине көңүл бурууну талап кылууда.

Эгерде салыштырмалуу сөздү жумуштан оңой эле айырмаласак, учурдагы медиа массанын белгилери экранда келип чыккан реалдуу чындыктан айырмалоо кыйынга турат. Коомдук спекталде, кинолордо, жада калса кандайдыр бир окуя болгон жердеги репортаждарда көп учурда инцинировкаланат, ал эми саясатчылардын жана телеалпаруучулардын тили каалаган чындыкка багытталат. Ушулардын баары кайрадан тилдин табияты тууралуу маселенин илимий анализинин зарылдыгын көрсөтүп турат.

Жыйынтыктап айтканда, тил көптөгөн кылымдарды карыта жашаган адамзаттын, коомдун, индивиддин тарыхы, жашоо мазмуну, аң-сезими, ой-толгоосу жана ар кандай терең процесстер менен байланышта.

Тил азыркы учурда цивилизациянын өнүгүүсүн камсыздоочу, адамзаттын андан ары өнүгүүсүн кошпоочу функцияны аткарат.

Колдонулган адабияттар:

1. Тогусаков О.А., Жумагулов М.Ж., Байбосунов К.С. Философия Бишкек 2007, 20-стр.
2. Сумарокова О.Л. Эволюция языковой политики Российской империи в Туркестанском крае (по материалам Киргизстана) Бишкек, 2015, 264стр.
3. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б.Н. Бессонова. – М.: Прогресс, 1988.
4. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат / Пер. с англ. – Философские работы в 2 ч. – Ч. I. – М.: Гнозис, 1994. – С. 1-73